

Közbeszélgetés, október 5.

„Nincs hová hátrálniuk”

Udvarhelyi Tessza józsefvárosi alpolgármester a lakhatási válságról, a szétesett ellátórendszerekről és arról, mi most a teendő

„Ugyanúgy a buszon ülnek velünk minden nap, és nem tudjuk, milyen szenvedések árán teremtik elő azt a minimális ételt, ami ahhoz kell, hogy életben maradjanak.”

Udvarhelyi Tessza

A budapesti utcán látható feszültség egy országos társadalmi válság tünete, amelyet egy kerület, de még a főváros sem tud egyedül megoldani. Ez volt a fő tanulsága annak a beszélgetésnek, amelyet Pogátsa Zoltán, az Új Egyenlőség szerkesztője folytatott Udvarhelyi Tesszával október 5-én, a Friedrich-Ebert-Stiftung együttműködésével szervezett közbeszélgetés-sorozatban.

Udvarhelyi Tessza

Józsefváros társadalompolitikáért felelős alpolgármestere

Kulturális antropológus és környezetpszichológus, kevesek egyike, aki a problémát kutatóként, aktivistaként és döntéshozóként is ismeri. 2001–2002-ben kezdett hajléktalansággal foglalkozni, részt vett A Város Mindenkié, az Utcajogász, az Utcáról Lakásba! Egyesület és A Közélet Iskolája alapításában. New Yorkban, a City University of New Yorkon tanult. 2019-ben köztisztviselőként létrehozta a józsefvárosi Közösségi Részvételi Irodát, 2024 óta alpolgármester.

A láthatatlan válság

A lakhatási válság nagyobb része nem az utcán zajlik. Budapesten kívül több hajléktalan ember él, mint a fővárosban, csak ott kevésbé látszik. Az utcán élők száma a szociális munkások tapasztalata és a február 3-i éves felmérés szerint nem nő, sőt valamelyest csökken, de idősebbek és betegebbek, mint korábban, és sokkal több gondozásra szorulnak.

Alpolgármesterként Udvarhelyit a válság láthatatlan része éri el igazán. Az önkormányzathoz fordulók közül sokan bejelentés és szerződés nélküli albérletben, „uzsoraalbérletben” vagy farostlemezzel leválasztott üzlethelyiségben élnek, akár gyerekekkel, máshol húsz négyzetméteren három generáció zsúfolódik össze. Sokan sajátos nevelési igényű vagy pszichiátriai diagnózissal élő gyereket nevelnek, és többnyire nem kapják meg a szükséges segítséget.

A józsefvárosi családsegítő ügyfeleinek jelentős része Kelet-Magyarországról érkezik. Leszállnak a Keleti pályaudvaron, és egy papírcetlivel a kezükben indulnak a Népszínház utcába, mert azt hallották, ott segítenek nekik. Sokan közülük már nem jobb életet keresnek, hanem menekülnek, mert otthon nincs hová hátrálniuk.

Számokban

400 jelentkező

Józsefváros évente 10–20 önkormányzati lakást tud pályázatra kiírni, ennyien jelentkeznek rájuk.

500–600 lakás

Ennyivel több lakás lenne a kerületben, ha 10 milliárd forintból felújíthatnák az összes üresen álló önkormányzati lakást. A mostani ütemben ez 25–60 évnyi pályázati kínálat.

5–6 milliárd Ft

Ennyiből lehetne a leromlott, mintegy 200 családot érintő Diószegi utcai házakat modern szociális bérházzá újjáépíteni. Ígéret egyelőre nincs rá.

12 és 0

Nagyjából ennyi hajléktalanellátó intézmény működik Józsefvárosban, illetve a II. kerületben.

60–70%

Udvarhelyi szerint egy átlagos keresetű ember jövedelmének akár ekkora részét is elviheti az albérlet.

3–50 ezer Ft

Ennyi a józsefvárosi lakhatási támogatás, amely valójában jövedelemkiegészítés. Érdemi léptékhez már a központi költségvetés kellene.

1–2 év

Ennyit is várhat pszichiátriai diagnózisra, aki nem tudja megfizetni a magánellátást.

1 kilométer

Ennyivel arrébb gyűltek össze újra a szerhasználók a harmincnapos rendőrségi akció idején, miután rendőrt küldtek a térre.

2 nap

A faltól falig takarítás után ennyi idő múlva olyan az utca, mintha semmi sem történt volna, pedig Józsefváros megduplázta a köztisztaságra fordított pénzt.

Egyik rendszer sem működik jól

Arra a kérdésre, mely rendszerek nem működnek, Udvarhelyi azt felelte, egyszerűbb azokat felsorolni, amelyek igen, mert ilyet nem lát. Szerinte az egészségügyből a magánszférába mennek a szakemberek, és egy „szuperszegregált” társadalom felé tartunk, ahol az kap ellátást, aki megfizeti. A pszichiátriai nagyintézményeket bezárták, de a helyettük ígért, lakóhelyhez közeli közösségi ellátás nem épült ki elegendő mértékben.

Tapasztalata szerint a gyermekvédelembe kerülő fiatalok egy része már a rendszeren belül válik függővé vagy kerül prostitúcióba. Aki egyszerre szenvedélybeteg és pszichiátriai beteg, annak szinte nincs hová mennie, mert ahogy fogalmazott, „vagy drogos vagy, vagy pszichiátriai beteg, a kettő együtt nem megy”. A szenvedélybeteg várandós nőket egyetlen ellátás sem veszi fel, és ifjúsági addiktológia is alig létezik.

Az utcai szociális munka kapcsolatot és bizalmat épít, de utána nincs hová továbblépni. Szerhasználók körében országosan alig létezik.

Józsefvárosban az önkormányzat külön szervezeteket bízott meg vele, és Udvarhelyi szerint ez egyetlen önkormányzatot sem visz csődbe.

„Hiába vannak utcai szociális munkások, akik kedvesek velük, megkérdezik, hogy vannak, zsíros kenyeret adnak, és ha megfagynának, beviszik őket egy éjszakára. Igazi segítséget ezek az emberek ma Magyarországon nem tudnak kapni.”

Udvarhelyi Tessza

Az éjjeli menedékhelyen egy éjszakát lehet maradni, tartós ellátást nyújtó hely alig van. A tömegszállások falai ugyanazok, mint a kilencvenes évek elején, ezért sokan be sem akarnak menni. Lehet, hogy mi sem akarnánk, tette hozzá.

A terhek ráadásul egyenlőtlenül oszlanak el. Aktivistaként azt tapasztalta, hogy a kerületek a „nálam ne” logika szerint inkább semmilyen lakhatási

programot nem indítanak, nehogy odavonzzák a rászorulókat. Ahogy Pogátsa Zoltán összegezte, ha mindenki azt mondja, legyen máshol, akkor sehol sem lesz.

Nem a lakás kevés, hanem a megfizethető lakás

Udvarhelyi szerint Magyarországon nem az a fő gond, hogy kevés a lakás, hanem hogy rossz állapotúak, üresen állnak, rossz helyen vannak vagy megfizethetetlenek. Budapesten sok lakás rövid távú kiadásként többet hoz, mint hosszú távú bérletként. Ezért vitatja az új kormány építésközpontú lakáspolitikai elképzeléseit.

Az építést nem ellenzi, de a meglévő önkormányzati lakások felújítása olcsóbb, és biztosan a rászorulókhöz jut. A köztulajdonú lakásállományt az ország „aranytartalékának” nevezte, amelyből egyre kevesebb van, de még van. Az elmúlt egy-két évtized állami lakáspolitikája szerinte ezermilliárdokkal támogatta a jómódúak lakhatását, és attól tart, hogy ha nem is ugyanúgy, a végén most is a jómódúak jutnak lakáshoz, a szegények nem.

Arra az ellenvetésre, hogy miért kapjon lakást valaki, amikor sok keményen dolgozó ember a gyerekének sem tud lakást biztosítani, a válasza a differenciált lakáspolitikai. Egy pályakezdőnek, ápolónak vagy tanárnak nem szociális bérlakás kell, hanem megfizethető bérlet. Erre való a szociális lakásügynökség, amely a magánpiacról bérel lakásokat, és támogatott áron adja tovább őket.

A józsefvárosi ügynökség működtetése nullszaldós. A modell részben keresztfinanszírozott, a drágább lakások bérleti díja segíthet fedezni az olcsóbbakat, így megfelelő méretben nonprofit alapon is fenntartható. A jó lakáspolitikai nem fordítja egymás ellen a társadalmi csoportokat, hanem abból indul ki, hogy a lakhatás alapvető jog.

„Ha valaki biztonságos lakhatásban él, sokkal könnyebben dolgozik, könnyebben végzi az iskolát, családot tud alapítani, normálisan tud élni a család, mert nem tíz négyzetméteren élnek tízen.”

Udvarhelyi Tessza

A felmérésekben a többség inkább segítené egy hajléktalan emberen, mint hogy börtönbe zárja. Hogy lakást is adna-e neki, az már más kérdés.

Udvarhelyi ilyenkor máshogy teszi fel a kérdést.

„Ha te hajléktalan lennél, szállóra szeretnél menni vagy lakásba?”

Udvarhelyi Tessza

Úgy tudja, hogy a szállókon élők többségének van munkajövedelme vagy nyugdíja, csak nem elég albérletre. Mivel egyre idősebbek, sokan már soha nem jutnak ki onnan, „pedig ezt korábban még meg tudtuk volna akadályozni”. A lakhatási válság tehát nagyrészt jövedelmi válság.

Pogátsa Zoltán hozzátette, hogy bár a lakásárak és a lakbérek Magyarországon az EU-ban az egyik leggyorsabban nőttek, az árszint még így is elmarad Prágáétól és Varsóétól, vagyis a magyarok keresnek keveset. Szerinte ezen hosszabb távon az oktatásba és az egészségügybe fektetett pénz segíthet.

A biztonság is közszolgáltatás

A hajléktalan emberekkel szembeni türelmetlenség Udvarhelyi szerint nem új. A kétezres évek elején és a 2010-es években is azt várták a városvezetéstől, hogy „szabadítsa meg” tőlük a köztereket, és most ugyanennek a ciklusnak egy újabb körét látja.

„Rájöttem, hogy ő ezt főpolgármesterként azért csinálja, mert azt gondolja, hogy én mint városlakó ezt kívánom tőle, hogy megszabadítson engem a csúnya szegény emberek látványától.”

Udvarhelyi Tessza a kétezres évek eleji fővárosi hajléktalanpolitikáról, amely aktivistává tette

A mai közterületi konfliktusok mögött ugyanakkor nem elsősorban hajléktalanságot lát, hanem súlyos függőséget, pszichiátriai betegséget, funkcionális analfabetizmust, gyermekvédelmi előtörténetet és mélyszegénységet. Szerinte azoknak, akik rendőrért kiáltanak, részben igazuk van, mert biztonságban akarnak élni. Egyetért Pikó András polgármesterrel abban, hogy a közbiztonság közszolgáltatás, és ma ez is válságban van.

„Az, hogy valaki bajban van, felhívja a rendőrséget, és nem jönnek ki, na, az súlyos.”

Udvarhelyi Tessza

A kisebb szabálysértésekre elég a parkőr és a gyakoribb takarítás, a nyílt drogárúsításra nem. A kerületben tudják, mely házakban és sarkokon árulnak drogot, a rendőrség is tudja, mégsem történik semmi. A VIII. kerületi bejelentések nagyobb részére nem helyi rendőrök reagálnak, mert nincs elég rendőr. A szociális munkások és a rendőrök bérrendezése egyaránt elmaradt, és a két terület elhanyagolása most egyszerre jelenik meg az utcán.

Udvarhelyi szerint Budapest világviszonylatban és sok nyugat-európai városhoz képest is biztonságos, a koszos, rendezetlen közterület mégis bizonytalanságérzetet kelt. Antropológiai jelenségnek tartja, hogy a vizuális szennyezést úgy értelmezzük, mi magunk sem vagyunk biztonságban.

Mi következik ebből?

„Egy jó kerületet tudnánk csinálni, csak mivel körülöttünk lebontották az országot, valójában nincs esélyünk ezt bebizonyítani.”

Udvarhelyi Tessza

Gyors megoldás nincs, mert a problémát sok, egymásra ható rendszer hibája termeli újra. Pogátsa Zoltán zárszavában azt kívánta, hogy az ország végre kezdje el ezt a hosszú munkát, és ne essen vissza a megszorítás és a túlköltekezés ingájába, miközben elvesznek a legfontosabb közszolgáltatások. Érti a dühöt és a türelemvesztést, tette hozzá, de az erőszakos megoldások nem vezetnek sehová.

Teendők szintenként

Kormány

- Országos lakáspolitikai, amely az építés mellett elsőbbséget ad az üres önkormányzati lakások felújításának és a leromlott állomány, például a Diószegi utcai házak újjáépítésének.
- Országos lakhatási támogatás a józsefvárosi modell mintájára, olyan összeggel és jövedelemhatárral, amelyet csak a központi költségvetés bír el.
- Szociális lakásügynökségek hálózata pályakezdőknek, ápolóknak, tanároknak. Gyorsan indítható, és nonprofit alapon önfenntartó lehet.
- A rövid távú lakáskiadás szabályozása, hogy több lakás kerüljön vissza a hosszú távú bérleti piacra.
- A pszichiátriai és addiktológiai ellátás újjáépítése közösségi ellátással, kettős diagnózisú betegeknek szóló férőhelyekkel, a szenvedélybeteg várandós nők és a fiatalok ellátásával.
- Bérrendezés a szociális munkásoknak és a rendőröknek, több rendőr a leginkább terhelt kerületekben.

- Harmincnapos rendészeti akciók helyett a vidéki nyomor kezelése, munka és megélhetés ott, ahonnan ma menekülnek az emberek.
- A rezsicsökkentés forrásai megszüntetés helyett energetikai lakásfelújításra fordíthatók (Pogácsa Zoltán felvetése).

Főváros

- A hajléktalanellátás városi szintű koordinációja és a terhek arányos elosztása a kerületek között.
- A fővárosi hajléktalanügyi stratégia gyorsabb végrehajtása és a leromlott szállók megújítása, a kormánnyal folyó egyeztetéseken is.

Kerületek

- Ne a mannát várják. Ami helyben megtehető, azt tegyék meg, az utcai szociális munkától a lakhatási támogatáson át az elhelyezés nélküli kilakoltatások megakadályozásáig.

Civilek, szakszervezetek, közélet

- Szerveződés. A szociális munkások béremelési küzdelme támogatást érdemel, a szakszervezeteknek meg kell erősödniük.
- A civil szervezetek elsődleges feladata az érdekvédelem, azok képviselése, akik nincsenek ott az asztalnál. Udvarhelyi tanácsa három szóban „érdekvédelem, érdekvédelem, érdekvédelem”.
- A közéleti aktivitás ne forduljon át kritikátlan kormánytámogatásba. Ha az új kormány nem működik másképp, mint az előző, számon kell kérni.

Az első próba a költségvetés

Az október végére várt jövő évi költségvetésből kiderül, jut-e több pénz tanárookra, pszichiátriára, hajléktalanellátásra, szociális és rendészeti bérekre, önkormányzatokra és vidékfejlesztésre. Ezt tételesen érdemes figyelni és számon kérni.

